

Анатолій КОЛОДНИЙ

СВІТСЬКІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ УКРАЇНИ

У статті розкриваються особливості і відмінність релігієзнавчої та релігійної (духовної) освіти, їх нинішній стан в Україні. Обґрунтовується необхідність і правомірності світськості, а відтак релігієзнавчості всієї системи державної освіти країни.

Релігія і освіта... Проблема їх співвідношення давно цікавила педагогічну громадськість і Церкву. Останнім часом, у зв'язку з актуалізацією релігійного чинника в суспільному і духовному житті, прагненням деяких Церков корисливо і протиправно увійти у державну школу переважно для самозбереження, вона постала і в Україні.

Питання нині не у тому, давати чи не давати через систему освіти знання про релігію, а в тім, які знання і в якому обсязі про неї викладати, коли, де і хто їх має давати. Постає ще питання і щодо того, чи мають існувати паралельно дві системи освіти — світська і духовна, а чи ж духовна освіта за своїм статусом має прирівнятися до світської і засвідчуватися такими самими документами, які чинні й у сфері світського життя. Але якщо це буде так, то зрозуміло, що на духовну освіту тоді поширюється правило про вивчення в закладах освіти того обов'язкового переліку-мінімуму навчальних дисциплін, які нині викладаються у всіх світських навчальних закладах і які формують широкий світоглядний кругозір у їх реципієнтів, всю повноту наукової культури. Певно що тоді підлягати контролю з боку Міністерства освіти і науки мав би й зміст духовної освіти. Держава мала б знати не лише те, чому тут вчать, а й те, як і хто вчить, чи сприяє це становленню всебічно освіченої, уважної до розширювання своїх знань особистості, а чи ж формує у неї аксіому, що все, чому її вчать через духовну освіту, є істиною типу: Адама витворено з глини, а Єву — з його ребра. Якась інша думка з цього приводу не варта уваги, бо ж вона від лукавого.

Нині в Україні існують паралельно релігійна (духовна) і релігієзнавча освіти. Якщо перша діє переважно в духовних навчальних закладах, її патронують конфесії і система її в ряді Церков вже склалася, то система релігієзнавчої освіти в наш час лише складається. Вона будується на засадах гуманізму, толерантності і дотримування конституційного принципу свободи світоглядів і принципу відокремлення Церкви від державної освіти. При цьому долаються ті вади світської освіти, які були зумовлені донедавна її атеїстичною зорієнтованістю, будь-який погляд подається як один із можливих.

Нині в державних навчальних закладах як обов'язковий предмет викладають курс академічного релігієзнавства. Стандартна програма його має державне затвердження. Навчальні заклади, засновані на приватній основі, мають право вибору щодо вивчення релігієзнавчих курсів. Але вони, як і державні, повинні забезпечувати рівень релігієзнавчої освіти відповідно до державних стандартів.

Оскільки вивчення релігії торкається багатьох делікатних проблем не лише правового, а й світоглядно-виховного характеру, то навколо питань змісту й організації релігієзнавчої освіти нині тривають палкі дискусії. Скажімо, дискутується питання, чи релігієзнавча освіта тотожна з релігійною, а якщо це так, то чи має педагог-релігієзнавець бути обов'язково релігійною людиною, як він має поєднувати свою конфесійну належність із необхідністю під час викладання бути позаконфесійним. Ще постає питання про те, як узгодити програмні знання, визначені державним стандартом освіти, і власні погляди на релігію студента, який належить до того чи іншого віросповідання, що можуть бути й конфесійно упередженими щодо інших релігій, окрім своєї.

Світова освітянська практика вже давно довела, що релігійна і релігієзнавча освіта мають відмінний зміст, різну зорієнтованість і функціональність. Водночас вона засвідчила, що шкільне чи вузівське релігієзнавство не повинне виконувати функцію узгоджування поглядів на релігії представників різних конфесій або ж молоді з релігійною і нерелігійною орієнтацією, виховувати людину релігійною, а тим більше конфесійно-релігійною. Основна мета вивчення релігієзнавства — дати молоді повний обсяг об'єктивних, науково вивірених знань про релігію в різних її конфесійних визначеностях, знань з її історії і суспільного функціонування. Академічне релігієзнавство покликане з наукових позицій розглядати релігію в контексті світової культури, розкривати її сутність, місце і роль як в суспільстві, так і в житті людини. Саме такий підхід відповідає демократичним вимогам Конституції України, її принципам про відокремлення церкви від держави і школи від церкви, сприяє соціальній злагоді у суспільстві, пошановує суверенність кожного як особистості. **У громадянському суспільстві на державному рівні не може бути ні релігійної, ні атеїстичної освіти.** Останні можна організувати на приватному чи корпоративному рівнях. **Загальнодержавна освіта має бути лише релігієзнавчою.** Це тільки від неучтва і своєї світоглядної заангажованості дехто з церковних діячів, зокрема й патріархи, і єпископи, і пастори, твердять, що релігієзнавча освіта — то атеїзм. Через їхню конфесійну зашореність для них всі інші релігії також є атеїзмом, а ще більше — ерессю. Вони будуть мовчати тоді, коли у школах будуть викладати вчення лише їхньої конфесії чи навіть церкви, а ось коли будуть розповідати про інші, то вони нестямно будуть кричати: «Гвалт, нас б'ють» і т. ін.

Останнім часом, а особливо після заяви Президента В. Юшенка про необхідність вивчення у школах предмета із невизначеним змістом «Етика віри», в засобах масової інформації, листах в державні органи, на засіданнях із цього приводу створеної при Міносвіти спеціальної комісії все частіше порушується питання введення у школах як обов'язкового предмету «Християнської етики» або «Закону Божого», а у вузах — теології. Подекуди керівництво освітянських установ, зокрема в Галичині, ігноруючи принцип

світськості державної освіти, закріплений Конституцією і чинним законодавством, самочинно, а відтак і протизаконно, ввело у школах викладання релігійних курсів, переважно «Християнської етики», залучивши до цього інколи не підготовлених до педагогічної роботи служителів культу, ченців і черниць, різних проповідників або ж підготовлених на якихось короткотермінових катехитичних курсах греко-католицької Церкви вчителів. Маємо не що інше, як протиправно з підтримки клерикалізованих місцевих владних структур організовану однією Церквою на угоду собі приховану катехизацію молоді у державних школах і на державний кошт. Такий підхід неприйнятний, бо ж він веде до дискримінації в галузі релігійної освіти, до її конфесіоналізації, силового насадження того чи іншого віросповідання і, нарешті, порушення світоглядних прав людини взагалі. Ми не маємо повторити принцип радянської освіти, коли у школах, не рахуючись із наявністю дітей з віруючих сімей, обов'язковою була атеїстична освіта. У наших школах навчаються діти із сімей різних конфесій, відмінних світоглядів. Конституція України велить із цим рахуватися. До того ж, вивчення релігії в системі державної освіти має відповідати не тільки чинному в нашій країні законодавству, а також і міжнародним правовим документам у галузі свободи релігії і віровизнань, які відкидають примусове насадження через державну школу якихось світоглядних систем. У цивілізованих країнах такого свавілля немає. Державна школа має бути повністю світською. Знання про релігію дітям мають давати лише світські особи, а не заангажовані на ортодоксії середньовіччя, мало знаючі здобутки науки і культури служителі культу або ченці.

Релігійна освіта — це навчальний процес, зорієнтований на передавання реципієнтові певного обсягу релігійної інформації для підвищення рівня його релігійної освіченості, формування навичок засвоєння змісту певного релігійного віровчення. Але релігійна освіта не є позаконфесійною. Для її проведення залучають конфесійно зорієнтованих осіб, а це призводить до односторонньо заангажованих оцінювань ними інших віровчень, виховання негативного ставлення до них.

Релігійна освіта буває загальнопросвітницькою і професійно-зорієнтованою. Загальнопросвітницький характер має навчання релігії в парафіяльних і недільних (християнство), суботніх (іудаїзм, християни-адвентисти) та п'ятницьких (іслам) школах при громадах різних релігій, на різних біблійних курсах тощо. Професійно-зорієнтовану релігійну освіту, яку ще можна назвати богословською, проводять різного типу духовні навчальні заклади (академії, університети, семінарії, коледжі тощо). Від рівня духовної освіти в католицизмі і протестантизмі (на відміну, скажімо, від православ'я) залежить кар'єра особи в церковному житті. На початок 2006 року в Україні різні конфесії мали 12 522 недільних, суботніх чи п'ятничних шкіл і 175 духовних навчальних закладів. В останніх навчалось понад 2,5 тисячі осіб.

Наголосимо, що релігієзнавчу освіту не слід ототожнювати або підміняти богословською (теологічною). Остання, як і атеїстична, що домінувала в часи тоталітаризму, не є світоглядно нейтральною, а водночас є ще й конфесійно зорієнтованою, агресивно налаштованою щодо інших релігійних вчень і спільнот.

Теології взагалі (навіть християнської) не існує. Вона або католицька, або православна, або протестантська, або мусульманська, або якась інша. Організація ж богословської освіти в системі державних навчальних закладів суперечить до того ж принципам світськості освіти, відокремлення Церкви від Держави і державної школи від Церкви, спричинює подальше загострення суперечок і конфліктів на світоглядному та конфесійному рівнях, оскільки в державних школах і вузах навчаються віруючі з різних конфесій, а також діти із сімей невіруючих.

Ось як оцінив головний рабин Києва і України Яків Блайх ту ситуацію, яка складається з порушенням принципу світськості освіти при викладанні в школах християнської етики: «Де-факто сьогодні в багатьох школах України викладається християнська релігія (!). Цей предмет називається «Християнська етика». Підручник вже видано. У ньому є речі, які не вкладаються в голову. У розповідях про християнські релігії говориться, якою поганою є будь-яка інша релігія. Я не хочу тут вдаватися в деталі, щоб не викликати скандалу. Але взагалі цим варто зайнятися» (Еврейская Украина. — 2002. — № 2). Так, варто, бо ж, згідно з діючим законодавством, «викладачі релігійних вчень і релігійні проповідники зобов'язані виховувати своїх слухачів у дусі терпимості і поваги до громадян, які не сповідують релігії, та до віруючих інших віросповідань» (Про свободу совісті, релігії і переконань. Збірник документів. — К., 1996. — С. 6). Проти впровадження у державні школи християнської етики виступили керівники ряду протестантських спільнот, муфтії України Ахмед Тамім, навіть дехто із православних владик. Цікаву аргументацію з приводу цього дав архієпископ Ігор Ісиченко. «Польські сусіди могли б розповісти нам багато цікавого про свій досвід запровадження релігії в загальноосвітній школі з приходом до влади «Солідарності», — пише архієпископ. — Діти тих, хто линув на півзаборонену катехизацію до костелу, як на свято, сприйняли релігію як звичайний формальний предмет. Предмет, на якому обмінюються записками з сусідкою, який прогулюють, за який дістають незадовільні оцінки. Де й поділася романтика часів «комуни»! А разом з тим несподівано почала спадати і традиційна польська релігійність. **Школа ніколи не замінить Церкву. Найкращий вчитель не зможе компенсувати пастирську недбалість...** Оптимальним шляхом розвитку освітніх закладів могло б бути стимульоване державою розширення мережі приватних, зокрема й церковних, шкіл, ліцензованих Міністерством освіти» (Наша віра. — 2005. — № 7).

Проблема входження Церкви у школу нині актуалізувалася через низку причин:

1) відзначаючи певну байдужість віруючих до храмових богослужінь, зокрема відсутність на них молоді, церква у такий спосіб прагне повернути їх до себе, за допомогою держави вирішити свою проблему дефіциту молодих парафіян, компенсувати певну свою бездіяльність і безпорадність за нових умов життя;

2) домінуючі церкви таким шляхом хочуть здійснити своєрідний реванш за те, що в радянські часи вони були відсторонені від світської освіти, атеїстичної за своїм змістом;

3) у такий спосіб деякі церкви (зокрема, УГКЦ та УПЦ МП) прагнуть вирішити проблему працевлаштування випускників своєї надмірно розбухлої мережі духовних навчальних закладів;

4) у цьому деякі церкви вбачають шлях вирішення на свою користь питань міжконфесійного і міжцерковного протистояння, бо ж одержують додаткові можливості для самореклами, утвердження думки, що лише їх конфесія гарантує високу духовність і моральність особистості.

Якихось духовних спонук з боку державних структур у їх прагненні релігіювати освіту немає. Тут ми спостерігаємо швидше прагнення вибачитися в такий спосіб перед церквою за організацію державою в недалекому минулому атеїстичного виховання у світській системі освіти. Наявне також прагнення посприяти цим деяким політичним силам (навіть окремим владним діячам) завоювати прихильність віруючих виборців. Дає про себе знати також певна містичність і месійність нинішнього Президента, який, порушуючи правові вимоги Конституції і Законів України про освіту й про свободу совісті, самочинно й протизаконно дає розпорядження про долучення релігійного чинника у світську освіту. На рівні своєї сім'ї він може це робити, але не на рівні держави. Дані питання у такий спосіб у правовій і цивілізованій державі не вирішуються. Якщо у глави держави й виникає якась ідея, то вона має вилитися в подання до Верховної Ради пропозиції про зміну якихось законів чи їх окремих положень, або про прийняття взагалі якихось нових законів. Таких ініціатив з боку діючого Президента немає, а є лише його Розпорядження Міністерству освіти і науки, яке, дотримуючись субординованості влади, хоч воно й протизаконне, повинно бути виконане (що й роблять в Міносвіті).

Відтак маятник, навіть з ініціативи Президента країни і всупереч орієнтаціям на світську Європу, яка дає зразки світськості освіти, різко хитнувся у протилежний бік — від атеїзації до релігієзації, від демократизації до авторитаризації. Але у цьому разі нехтується те, що лише світська освіта може служити чинником збереження єдності країни, міжнаціонального і міжконфесійного миру, освіченості й всебічній розвинутості особи.

Тому проблему «освіта — релігія» мають вирішувати не політики з Верховної Ради, бо ж вони, через свої вузькі партійні інтереси, зокрема для самореклами і завоювання голосів майбутніх виборців, можуть обстоювати позицію, що співпадає з інтересами однієї з фаворитних конфесій. Зрозуміло, що опісля ці владники, потрапивши в залежність від певних церковних структур, уже вдовольняють їх запити, нехтуючи інтересами інших церков, а то й конфесій. Це, зокрема, має місце нині в Криму, де влада всіляко підтримує Церкву Московського Патріархату, та галичанських областях, де греко-католицька Церква практично вже напівдержавна і тотальна. Скажімо, в цих областях навіть вирішення проблеми впровадження почергових богослужінь було використане для обмежування й витіснення православних. А в питаннях християнської освіти Собори УГКЦ під виглядом прохань вже дають поради Львівській адміністрації, як і що треба робити в освіті (Див.: Резолюція про освіту // Вірую. — 2002, 14 січня).

Питання релігійної освіти тим більше не повинні вирішувати локально, на свій розсуд самі освітяни, бо ж тут також виявляться їх (а частіше — керівництва шкіл) конфесійні уподобання, підспівування позиціям владних структур, домінуючим церквам, а то й прагматичні матеріальні зацікавлення —

одержати щось від фаворизованих релігійних спільнот. Прикладом цього може бути хоч би прийняття директорами деяких шкіл Волині назарянства після того, як тут попрацювали благодійницькі місії цієї церкви, зокрема з питань комп'ютеризації. У цих державних освітянських установах вже з'явилися назарянські недільні школи, серед учнів проводяться конфесією інші релігійно-виховні заходи.

Проблеми змісту світської освіти тим більше мають вирішувати не церкви чи якісь їх об'єднання, бо ж у цьому разі матимемо явище конфесійної заангажованості, самозвеличення і самореклами якоїсь церкви чи конфесії. Інші ж релігійні утворення поставатимуть у цьому разі як далекі від культури і духовності феномени, а в підтексті — як шкідливі секти, що духовно ошукують людей, нав'язують їм хибну релігійність тощо. Прогляньмо підручник з «Основ православної культури Kryma». У ньому всіляко, зі спотворюванням ходу історії, зокрема української, звеличується одна Церква — Московсько-Православна. Зрозуміло, що такий вузькоцеховий підхід не сприяє формуванню єдності нашого суспільства. Адже інші конфесії не зможуть змиритися з цим і будуть вдаватися до всіляких форм протидії. Уже зараз маємо факти протистояння між дітьми в деяких школах на конфесійній основі, переведення батьками дітей в інші школи з тих шкіл, які за рівнем клерикалізації своєї роботи вже стали філіалами певних церков.

Проблема співвідношення релігії та освіти має вирішуватися на загальнодержавному рівні, хоч нині у нас, враховуючи значну заполітизованість нашого життя, тяжко це зробити. Маємо не стільки зростання релігійності, скільки своєрідну моду на неї. Дехто з політичних міркувань (далеких від переконаної релігійності) не тільки заграє з конфесіями за допомогою потурання всіляким їхнім забаганкам, а ще й прагне підпорядкувати вже своїм забаганкам дещо від конфесій, зокрема їх назву (наприклад, християнські чи мусульманські партії), перебрати на себе організацію виховання в душі певних віровчень тощо. Згадаймо тут ХДПУ Віталія Журавського, Всеукраїнське Об'єднання християн Валерія Бабича, Християнсько-ліберальну партію Леоніда Черновецького чи Партію мусульман України Рашида Брагіна.

Дехто вважає, що за допомогою релігієзації освіти можна підняти рівень моральності в суспільстві. Але тут треба дивитися правді в очі. Хіба в радянські часи, коли про християнську мораль взагалі не прийнято було говорити в позитивних тонах, ми мали такий розгул аморальності, як нині, коли ця мораль відкрито й активно пропагується не лише у храмах і молитовних будинках, а й по радіо і телебаченню, на шпальтах газет і журналів, на виховних годинах вчителя і в сімейних розмовах? А хіба в країнах Заходу, де ніяких заборон релігійна діяльність не зазнавала і де в школах навчають дітей релігії, така вже висока мораль, що ми можемо їм позаздрити? Те, що маємо ми нині (і це незаперечний факт), прийшло до нас після здобуття незалежності з країн саме християнської традиції. Та й що дала тотальна релігієзація Галичини Греко-Католицькою Церквою, коли в переважній більшості виїзять за кордон саме звідти молоді жінки і дівчата для торгівлі подеколи собою, полишення назавжди своєї рідної землі, а то й сім'ї. Той самий архієпископ Ігор Ісиченко цікаво питає: «Хіба важко

увияти, як вчительці християнської етики батьки приносять цукерки з шампанським, щоб не зіпсувати дитині атестат?»

Відтак моральність залежить не від того, викладається чи ні у школах християнська етика і чи відвідує людина храм. Можна знати, що є гріхом, але коли маєш умови життя такі, що треба якось вижити самому, сім'ї, то тут вже моральні виміри стають дещо іншими. У цьому разі спрацьовує вже принцип: чи морально не вчинити здавалося б аморальний вчинок, щоб не врятувати вищий Божий дар — життя. Аморальність з'являється ще й там, де, як у нас в Україні кажуть, «із жиру бісяться». Цікаво те, що це «жирування», служіння мамоні, яке В. Ющенко колись називав «бандитизмом», Церкви, як правило, не засуджують, а навпаки — ще й нагороджують «жирувальників», підносять ледь не в ранг «святих» своїми нагородами за якісь там благодійницькі пожертви. Але ж тут Церкві слід мати на увазі те, що вони, в переважній більшості, вдаються до благодійництва на її користь не стільки через прагнення до спокути своїх гріхів, а скоріше для зменшення податкового тиску самореклами.

Будь-яка релігія по-справжньому моральною людину ніколи не робила і не зробить. Адже їх моральні повчання базуються на страху покарання за грішні вчинки десь, колись і кимось. То ж безкарно за будь-які й незліченні негідні дії можна прожити все своє земне життя, а там, дивись, як буде, так і буде. Навіть якщо і в пекло попаду, то й не так страшно, бо ж то також вічне життя, а до його мук і випробовувань звикну. До того ж, деякі з конфесій, зокрема християнських, нехтуючи прерогативою лише Бога й Ісуса Христа визначати і вибачати гріховність, вигадали ще й таїнство сповіді, що нібито дає грішнику можливість чистим постати на «Суді Божому».

Моральною є та людина, яка не за страх, а за совість не чинить негідні вчинки, зорієнтована на гуманність у своєму житті. То ж релігійна етика будь-якої конфесії не може дати те добре людині, що їй дає етика світська. Відтак незнання її природи і функціональності виявив Патріарх УПЦ КП Філарет, коли у своєму доносі Президенту України скаржився на Міністерство освіти за те, що воно, дивись, вводить у школах обов'язковий предмет із загальної етики. А між іншим саме ця Етика ввїбрала в себе усі загальнолюдські здобутки людства в моральній сфері і не така вузькозаангажована, як християнська: вона звеличує людину, а не принижує її якимсь вигаданим первісним гріхом. Саме після її вивчення можна сказати, що «людина — то звучить гордо», а не хнюкати пісні чи молитви подібного змісту: «Мы — слабые создания и немощей полны, великие деянья исполнить не сильны». Ця Етика виховує людину творцем і борцем, а не вічним жебраком й аскетом, на що зорієнтовані, зокрема, Заповіді блаженства Ісуса Христа (Мт. 5).

До речі, принципи світської Етики повністю відповідають біблійним принципам суті людини, яку Бог, будучи сам творцем і діячем-промислителем, створив на свій образ і подобу (Бут. 1: 27). При цьому своєю третьою заповіддю, даною Мойсею (Вих. 20: 7), заборонив прикликати його ім'я марно, надаремно, тобто перебувати у стані постійної молитви. Біблія також засвідчує той факт, що «Бог дав людям заняття, щоб вони ним клопоталися» (Екл. 3: 10). І далі: «Я побачив, що нема нічого кращого для чоловіка, як радіти своїми ділами, така ж бо його доля».

Світська Етика, до того ж, ввібрала в себе, зокрема, й сенс біблійної моралі, загальнолюдських заповідей Мойсея, але вона вибірково підійшла до новозавітних моральних повчань, бо ж вони подекуди звучать неморально для людини зі здоровим глуздом. Так, не можна сприйняти заклик Ісуса: «Коли хтось приходиться до мене й не зненавидить свого батька й матір, жінку, дітей, братів, сестер та ще й своє життя, той не може бути моїм учнем» (Лк. 14: 26). Або його повчання: «Я прийшов порізнити чоловіка із його батьком, дочку із її матір'ю, невістку із її свекрухою. І ворогами чоловіка будуть його домашні» (Мт. 10: 35–36); «Я кажу вам: не противтеся злому. Хто вдарить тебе в праву щоку, оберни до нього й другу». Подібного у Біблії можна знайти багато. Так, при повчанні не вбивати, не красти (грабувати), не чинити перелюб зміст старозавітних книг сповнений великою кількістю фактів скоєння цього богообраним народом з волі самого Всевишнього щодо інших народів, які вшановують інших богів. Відтак Біблія активно обстоює нетолерантність міжконфесійних відносин, що суперечить засадам того громадянського суспільства, яке вибудовує Україна. То ж не треба ідеалізувати колись в минулому в конкретних історичних умовах вироблені норми релігійної моралі і нав'язувати їх бездумно сьогоденню. Історія вносить свої корективи у їх сприйняття. Треба віднаходити і сприймати з них те, що звучить не конфесійно, а в сенсі загальнолюдському, може слугувати моральному поступу людства.

Протягом історії з'являлося багато різних моральних систем і вчень. Деякі з них творилися відомими й до сьогодні мислителями, а деякі повставали як елемент певного конфесійного віровчення. Такою зокрема і є біблійна мораль, що склалася в єврейському середовищі, виражає його інтереси і є, власне, зокрема своїми Десятьма заповідями Мойсея, насамперед, іудейською, а не повністю християнською мораллю. Характерно, що ті, хто ревно обстоює християнську мораль, при цьому чомусь оперують саме цими законами-принципами іудейської моралі, а про Заповіді блаженства Ісуса Христа навіть забувають. Апостол Павло свідчить, що Ісус Христос «своєю наукою знищив Закони заповідей» (Ефес. 2: 15), що «Закон виховником був до Христа, щоб нам виправдатися вірою» (Гал. 4: 24), бо ж «людина виправдується вірою — без діл Закону» (Рим. 3: 28).

Державні школи, зокрема вчителі, за їх мізерного фінансування мають великий обсяг навчальної і виховної роботи. То ж їм ще не вистачає нахлібника в особі т. зв. традиційних церков, які прагнуть долучити їх до свого самозбереження через введення до навчальних планів як обов'язкових тих чи інших релігійних дисциплін. Конфесійні спільноти мають право і можливість відкривати при кожній громаді свої недільні школи з виключним наповненням їх програм лише релігійними предметами. То ж церквам не слід виявляти ледацюжність, спонукати державних службовців працювати організаційно на них, а слід вирішувати проблему християнського виховання дітей, а особливо їх батьків (бо ж від сім'ї, насамперед, залежить моральна вихованість), самостійно. Державна школа хіба що могла б тут допомогти церквам попервах своїми класними приміщеннями.

Більше того, так звані традиційні Церкви нині, об'єднавшись (при цьому Московський Патріархат навіть не дискутує з Київським), прагнуть ввести до

навчального плану державних шкіл якусь «Християнську етику в українській культурі». Я не стану тут говорити про неоконформність запропонованої Церквами назви курсу. Справа в тому, що граючи на звуковій (і не більше) спорідненості слів «культ» і «культура», ці Церкви прагнуть в такий спосіб впровадити у школах навчання дітей Східному християнському культу, тобто тій обрядовій практиці, що сформувалася на сільській історії й через свою архаїчність, зрозуміло, в масі не сприймається вже нинішньою молоддю, цебто потенційними віруючими цих Церков. Історія не стоїть, а рухається. Відтак не слід нав'язувати молодим людям те, що вже історично вмерло. Молодь у масі своїй вже не бажає постійно клянчити «прости» і «помилуй», бо ж вона не відчуває себе грішною і відповідальною за той гріх, який колись і хтось створив. Вона хоче славити Ісуса Христа за його подвижницьке життя, за зразок високої моральності, за той життєвий орієнтир, який він залишив після своєї мученицької смерті. Молодь у масі своїй прагне утверджувати його вчення в життя у своїх устремліннях і діях, а не віддаватися всеціло тільки молінню і в цьому вбачати сенс свого життя і покликання.

Ще одне. Про яку роль Православ'я в історії української культури може йти мова, якщо після неканонічного поглинення в 1686 році Київської митрополії Московським Патріархатом останній все зробив, щоб на угоду імперській політиці Росії винищити все національно-українське. Московська Церква знищила велич української православної духовності — Києво-Могилянську Академію, перетворивши її в задогматизовану з духом середньовіччя просто духовну академію. Але надам тут слово відомому співцю українського буття Володимирі Сосюрі. У своїй «Третій Роті» він писав: «Російське самодержавство, взявши собі на допомогу **страшного спільника — православіє**, привело наш народ до того, що він забув своє ім'я (навіть у своїх церквах заборонялось молитись своєю мовою, не кажучи вже про школи), і коли питали українців, хто вони, то була тільки одна страшна відповідь: «Ми — православні» (Сосюра Володимир. Третя Рота. — К., 1988. — С. 201). То ж коли я чую нині, що киево-православний ігумен Євстратій підтримує в її прагненнях Московську Церкву, то не дивуюся тому, бо ж він вивчений на власне московсько-православних традиціях, що привели українців до того, що вони «забули своє ім'я», відтак власне українську православну культуру. Швидше не забули, а й не знають, бо що знатимуть випускники православних духовних шкіл, коли їх вчать на традиціях Московського Патріархату. Такі особливості Українського Православ'я, як соборноправність, демократизм, софійність, національністність, євангелістськість, відкритість та ін., лише дзвонять у двері Церков, які називають себе «Українськими», з побажанням надати цьому нашого дійсно національного змісту. Якби у пропонованому курсі щось було від Українського Православ'я, то навряд чи так легко погодилася б на співпрацю з УПЦ КП, УАПЦ й УГКЦ Московсько-Православна Церква.

Часто ми чуємо від богословів різних конфесій думку, що світськість освіти веде до моральної деградації, втрати моральних орієнтирів і т. п., а відсутність релігійної освіти, орієнтованої на конкретні традиційні віровчення, зокрема християнські, через відсутність відповідної духовної стійкості сприяє

заповненню українського релігійного простору різними зарубіжними релігійними утвореннями. Такі міркування беззастережно не можна прийняти. Тут претензії можуть бути у держави і церкви взаємні. Держава мала б подумати про формування такого змісту своєї освіти, який був би зорієнтованим на актуалізацію в навчальному процесі потенціалу загальнолюдських норм моралі, а також над створенням таких дитячих спільнот, які перебрали б на себе ті виховні функції, що їх колись виконувала піонерія і комсомол. Церкви також слід подумати над актуалізацією таких форм своєї діяльності, які формували б стійкість щодо чужих для України конфесій.

Дехто твердить, що впровадження богословських предметів у систему світської освіти сприятиме зростанню духовності молоді. Але при цьому має місце надто звужене розуміння самого феномену духовності. Вона ототожнюється із релігійністю, навіть церковною обрядовою християнськістю. І що ми маємо. Надто велику безпорадність і неосвіченість виявляли кращі випускники з вищою філософсько-богословською освітою Чернівецького університету на організованій нами зустрічі їх навіть зі студентами 2–3 курсу світського університету «Києво-Могилянська Академія». А це тому, що в навчальному плані богословського циклу Чернівецького вузу лівова доля годин була відведена вивченню богословських дисциплін (800 годин лише на Святе Письмо), а світські предмети були на годинному мізері (наприклад, на всі філософські предмети на цьому ще й філософському факультеті виділялося лише 180 годин). То ж яку духовність може принести в державну школу світськи недоосвічений випускник такого духовного навчального закладу? З одного боку, він дискредитує саме християнство, а з іншого, — він не може на рівних говорити навіть із сучасним студентом, що має широкий пізнавальний кругозір, опанував здобутки світової культури і науки. У порівнюванні дипломів світської і духовної освіти цей фахівець претендуватиме на читання релігієзнавчих дисциплін. Але, як це визнає священник УПЦ МП Олександр Кубеліус (в минулому ректор Київських духовних академії і семінарії), «викладати цей предмет мають не священнослужителі, оскільки їх кваліфікація (переважної більшості) не відповідає вимогам сьогодення, перебуває на вкрай низькому рівні і при цьому не виключається конфесійна заангажованість, а професійні державні світські фахівці-релігієзнавці» (Цит. за: Релігійна панорама. — 2001. — № 11. — С. 61).

Прагнучи ввійти у світську освіту, Церква водночас не пускає Державу у свою духовну освіту. А варто було б поглянути з висот сьогоденних духовних — наукових і культурних — здобутків людства на зміст тієї освіти, яку пропонують своїм слухачам нині духовні навчальні заклади, бо ж вони опісля посилають своїх випускників нести свої знання в маси. Державі варто було б знати, з чим вони до них йдуть. Певно, що після таких контрольних перевірок і внесення відповідних доповнень у навчальні плани главі УГКЦ кардиналу Любомиру Гузару не довелося б говорити, що священники його Церкви мають такий низький рівень гуманітарної підготовки, що віруючі лише завдяки своїй вихованості мовчки дослуховують їх проповіді до кінця. Що ж тоді говорити про священників православних церков, у яких навчальні плани духовних навчальних закладів із загальноосвітніх предметів ще бідніші й не такий освічений викладацький склад

деяких із них. Так, з волі Синоду УПЦ КП із навчальних планів духовних академій було вилучене вивчення філософських, культурологічних, історичних і деяких інших загальноосвітніх дисциплін. Влучно оцінив цей стан покійний митрополит цієї Церкви Даниїл, коли висловився із цього приводу: «Готуємо кадильника». Саме він просив нас ініціювати обов'язковість долучення до навчальних планів духовних учбових закладів предметів світського циклу.

Проте, враховуючи світськість нашої держави, велику конфесійну строкатість її релігійної карти (понад сто різних конфесій, церков і течій), наявність значної кількості людей з нерелігійною світоглядною орієнтацією (понад 30 %), в системі державної освіти, на нашу думку, має бути організоване вивчення саме релігієзнавчих навчальних дисциплін. Релігієзнавча освіта — це система освітянської роботи, мета якої — озброєння особи всією сумою знань, які має академічне релігієзнавство про природу, сутність, функціональність, історію та географію релігії у великому різноманітті її конфесій. На відміну від релігійної освіти, релігієзнавча є: світоглядно-плюральною, оскільки знайомить своїх реципієнтів з різними поглядами на релігії; конфесійно незаангажованою, оскільки без будь-яких симпатій чи антипатій розкриває сутність віровчення, особливості культу, характер історії різних релігійних течій. Релігієзнавча підготовка забезпечує принцип світськості освіти, відповідає повністю положенню правових документів про відокремлення школи від Церкви, а Церкви — від Держави. Вона прагне утвердити в навчальному процесі принцип переконання, творчого мислення, а не сприйняття навчального матеріалу лише на віру. Релігієзнавча освіта шанує в людині особистість і формує в неї почуття власної гідності, а не якоїсь там гріховної й безвільної істоти, для якої власне Я ніщо.

Релігієзнавчу освіту мають забезпечити державні навчальні заклади. Дисциплінарна визначеність її повинна бути відмінною в середній і вищій школі, в системі релігієзнавчої спеціалізації. На нашу думку, в середній школі слід вивчати переважно історію релігій, сучасні релігії світу, а вже у вищій — основи релігієзнавства, систему релігієзнавчих спецкурсів. Можливий підручник з переліком бажаних тем для релігієзнавчої освіти ми подали видруком книги «Академічне релігієзнавство» (К.: Світ знань, 2000).

До викладання релігієзнавства слід допускати педагогів, які здобули спеціалізовану релігієзнавчу освіту в державних університетах України. Вона вже є в Київському, Одеському, Донецькому, Чернівецькому, Прикарпатському державних й Українському (Київ) та Дрогобицькому педагогічних університетах. Вирішується питання відкриття релігієзнавчих спеціалізацій і в інших вузах.

Підготовку релігієзнавців в Україні найперше було налагоджено в Київському Національному університеті ім. Т. Г. Шевченка. Навчальний план спеціалізації тут містить, окрім базового курсу «Релігієзнавство», історію християнства і релігій Сходу, дисциплінарне релігієзнавство — філософію релігії, феноменологію релігії, історію релігії, етнологію релігії, психологію й соціологію релігії, курси з релігійної філософії різних конфесій, основ християнського віровчення, містикознавства, з нетрадиційної релігійності, панорами сучасного релігійного життя, історії релігієзнавчої і богословської думки, а також спецкурси з української релігійної духовності, історії релігії в Україні та інші.

Студенти проходять науково-дослідницьку та педагогічну релігієзнавчі практики, пишуть курсові й дипломні роботи з різних релігієзнавчих дисциплін, мають зустрічі в конфесіях. Проте зауважимо тут, що зміст релігієзнавчої освіти у вузах ще потребує свого наукового обґрунтування і вдосконалювання. На часі написання програм і підручників з різних релігієзнавчих курсів.

Підготовку спеціалістів вищої наукової кваліфікації з релігієзнавства в Україні можна було б організувати через аспірантуру і докторантуру Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, деяких провідних університетів.

Щоб забезпечити повноту і наступність в релігієзнавчій освіті, варто було б створити при Міністерстві науки й освіти України спеціальну методичну комісію, завданням якої була б підготовка навчальних програм з релігієзнавчих дисциплін, організація написання підручної літератури, системи перепідготовки викладачів з фаху тощо.

Ряд чинних в Україні Церков порушують питання про впровадження у навчальний процес світських вузів як окремої навчальної дисципліни Теології. При цьому не враховується сама специфіка світської освіти, адже вона вчить пізнавати істину, а не сприймати її беззастережно на віру, як це повинно бути під час вивчення теології, вчить розмірковувати, заперечувати й стверджувати, а не бездумно засвоювати, сприймати знання таким, яким його подають беззмінно тисячі років богослови. Зрозуміло, студент світської системи освіти сприйме із смішком біблійну інформацію, що заєць має нероздвоєні копита, а Йону проковтнув кит, і він сидів у нього в череві три доби, щось подібне із священних книг. То чи потрібно плодити еретиків, бо ж мислячий студент ніколи не прийме на віру будь-який догмат релігії. Але, знову ж таки, як тоді вирішувати питання з екзаменаційною оцінкою? Саме тому в багатьох країнах світу вивчення теології передано в систему богословської (теологічної) освіти, а в світській її системі вивчають Religious Studies або Science of Religion.

Не станемо тут з'ясовувати зміст і специфіку **теології (богослов'я)**. Це питання відносно добре розглянуто у нашому «Академічному релігієзнавстві». Ми вважаємо, що у системі вищої світської освіти потрібно вивчати саме релігієзнавство. Воно, як і будь-яка інша сфера наукового знання, не визнає абсолютної усталеності якихось знань. На відміну від теології, елемент віри присутній в ньому як принцип, а не як інструмент осягнення. Рациональному в релігієзнавстві відводиться провідне місце. Усі його положення обов'язково повинні отримати емпіричне підтвердження, теоретичну доказовість. Богослов'я ж свої положення не доводить до чуттєво-сприйнятної наочності чи логічної очевидності й чіткості.

Християнське богослов'я, як правило, замикається сферою Святого Письма. Образно кажучи, воно завмирає часово і просторово. Основним для нього є Бог в контексті його функціонування. У богослов'ї якщо й існують люди, суспільство взагалі, природне середовище, то лише як сфера діяльності Бога, прояв його промислу, зафіксованого в оповідях Священних Книг. Тому богослов'я вужче за предметом своєї зорієнтованості від **релігієзнавства**. Останнє, як свідчить навіть етимологія цього терміна, вивчає релігію як

багатофункціональний феномен, а вже в контексті цього вивчення акцентує увагу на Святому Письмі. Для вивчення релігії воно застосовує як загальнонаукові, так і специфічні методи пізнання. Це дає йому можливість проникати в сутність релігійних процесів і не залишатися на поверхні явищ.

Академічне релігієзнавство відрізняється від теології також своїм світоглядним плюралізмом і позаконфесійністю. Воно хоч і вказує на певні відмінності різних релігій, проте досліджує їх як однорідні явища, не віддає оцінної переваги жодній з них. На відміну від теології, яка має чітку конфесійну окресленість (так, немає християнської теології взагалі, а є католицька, православна і у великому різноманітті протестантська) і в її межах має зберегти свою тотожність, релігієзнавство існує у формі різноманітних течій і шкіл. Від теології його відрізняє також складна і змінна дисциплінарна структура, яка дає можливість осягнути релігію не тільки як ціле, а й у цілому, в процесі її змін і широкої функціональності. До цієї структури входить, насамперед, філософія релігії, її історія та історіософія, психологія та соціологія, етнологія та географія, феноменологія та культурологія релігії.

Релігієзнавство підходить до вивчення релігійних феноменів з позиції розуму, а не сліпої віри, беззастережного прийняття догмату тільки тому, що він є догмат, як це має місце в богослов'ї. У ньому не спрацьовує принцип: віра не доказує себе, а показує. До того ж, теоретичне релігієзнавство доповнюється практичним. Воно обстоює право кожної людини на свій шлях до Бога у згоді зі своєю совістю. Якщо людина обрала якусь конфесію, знаходить себе в ній і сприймає її віровчення як єдиноістинне, то ніхто не має права руйнувати її духовний суверенітет, силою нав'язувати їй якісь інші переконання. А саме так хочуть діяти ті конфесії, які прагнуть пропхнути своє богослов'я у світські навчальні заклади. Проте всьому своє місце і свій час.

Церква (і то скоріше деякі її конфесійні християнські різновиди) нині прагне до того, щоб використати державну освіту у своїх інтересах. Інколи вона вдається до оцерковлення вчителів на спеціально для цього організованих курсах. Проте ми вважаємо, що державна школа — не місце для релігійної освіти. Її мають проводити навчальні заклади, які організовуються конфесіями при своїх керівних установах, монастирях, парафіях. Як виняток, можна було б дозволити їм використовувати попервах частково (на правах оренди) приміщення державних навчальних закладів, але без підпорядкування навчального процесу в них керівництву різних інституцій Міністерства освіти і науки.

Певно можна було б також законодавчо визначитися в тому, що конфесії можуть відкривати свої загальноосвітні навчальні заклади, де б отримували світську освіту ті, хто навчається в них. При цьому конфесії могли б запрошувати до викладання тут загальноосвітніх дисциплін лише тих викладачів, диплом яких визнається державою. Слід визначитися в тому, що загальноосвітня програма цих навчальних установ, якщо вони претендують на видачу документів про освіту державного зразка, мала б затверджуватися обласними відділами освіти, а то й Міністерством освіти і науки України. Та й оплачувати роботу в цих школах викладачів загальноосвітніх дисциплін мала б держава. Водночас в цих навчальних установах можна було б викладати і релігійні предмети, визначання

переліку яких — за їх конфесіями-фундаторами. Такі школи, правда, як приватні, вже існують. Їх створили на своїй основі в різних містах країни Церкви християн-баптистів, адвентистів сьомого дня, іудейських спільнот та ін.

Демократизація українського суспільства відкрила сприятливі можливості для організації релігійної освіти в нашій країні. Якщо в тоталітарні часи в Україні діяла всього лише одна православна духовна семінарія в Одесі, то на початок 2006 року маємо вже 175 духовних навчальних закладів різних конфесій, в яких навчається 20448 слухачів.

Найбільше їх в Українській Православній Церкві Московської юрисдикції — 16, де готують до різних видів релігійної діяльності 4454 особи. Церква має в Києві свою духовну академію. Київський патріархат в 2005 році мав 16 навчальних духовних установ з 1260 слухачами. З них дві духовні академії — у Києві і Львові, філософсько-богословський факультет при Чернівецькому університеті ім. Ю. Федьковича. Автокефальна православна Церква мала 7 духовних навчальних закладів. Серед них виділявся своєю навчальною відкритістю і творчим підходом до формування навчальних планів Харківський колегіум ім. патріарха Мстислава.

Надто багато уваги організації богословської освіти приділяють греко- і римо-католицька Церкви. У минулому 2005 р. УГКЦ мала в Україні тринадцять семінарій і духовну академію. У Львові відкрито Український католицький університет. Навчання в греко-католицькій системі освіти охоплює 1716 осіб. 7 навчальних установ римо-католиків мають 687 слухачів.

За підтримки зарубіжних центрів в останні роки спостерігається активізація роботи з організації релігійної освіти у традиційних для України протестантських церквах. Так, баптисти різних організаційних об'єднань мають 53 свої навчальні установи, де здобувають релігійну освіту 8655 осіб. У 21 навчальному закладі п'ятидесятників нині понад 1380 слухачів, а у трьох адвентистських їх біля 500. За спонсорства благодійницької організації АДРА Церквою Адвентистів сьомого дня відкрито в приміській зоні Києва — в селищі Буча — Український гуманітарний інститут, який, маючи світський характер і працюючи за стандартами світської освіти, навчає студентів на чотирьох факультетах. Цей досвід організації в рамках певної конфесії вищих світських навчальних закладів мали б використати інші Церкви, а не виявляти прагнення оцерковнити державну освіту України.

Прагнуть організувати підготовку кваліфікованих кадрів за допомогою відкривання своїх навчальних установ і нові релігійні течії. Так, має вже 4 свої духовні семінарії Церква Повного Євангелія, відкрило Академію ведичних знань Товариство свідомості Крішні, організували сім навчальних установ харизмати.

Зрозуміло, що кожна з конфесій по-своєму забезпечує навчальний процес у своїх коледжах, семінаріях, академіях, різну мету переслідує цим. Так, греко-католики зорієнтовують діяльність своїх навчальних установ на підготовку, окрім священнослужителів, ще й капеланів, викладачів релігійних курсів для загальноосвітніх шкіл. Саме тому вони найгучніше волають про оцерковлення світської освіти, хоч, зрозуміло, ніхто не допустить їх випускників у школи негаличанського регіону, як це має місце в Галичині. Це призведе до нових форм

міжконфесійного протистояння, як і те, що Церква перенесла до Києва зі Львова свій керівний офіс, а на Сході України творить свої екзархати.

Україна в наш час перебуває під активним впливом різних міжнародних місіонерських центрів і корпорацій, які проводять різноманітні релігійні заходи, зокрема, конгреси, конференції, семінари за участю іноземних проповідників. В Україні нині активно діє понад 300 зарубіжних місій і місіонерських організацій. Серед них: «Благодійність», «Гедеон», «Маріам», «Нова церква», «Обітниця світу», «Благовіст», «Сім'я», «Чайтан'ї» тощо. Значна кількість іноземних місіонерів прибувають в Україну з туристичними або службовими візами як фахівці в галузі освіти, охорони здоров'я і культури. Але невдовзі після приїзду вони розгортають широку релігійну місіонерську діяльність. Останнім часом в державних установах освіти набули поширення різні міжнародні релігійні програми і проекти, що їх видають як новаторство у педагогіці. Подекуди започатковано створення в державних загальноосвітніх школах класів релігійного спрямування.

Окрім дошкільних закладів і загальноосвітніх шкіл, зарубіжні місіонери паралельно прагнуть проводити свою роботу й у вищих навчальних закладах України. Для роботи на кафедрах іноземних мов багато вузів запрошують зарубіжних фахівців. Серед останніх чимало людей з богословською освітою і досвідом місіонерської роботи. Інтенсивне вивчення англійської мови вони здійснюють саме на релігійній основі, зокрема на матеріалі біблійних сюжетів і псалмів. За таких обставин вивчення літературної англійської мови підміняється теологічним варіантом англійської мови, яка має вузьку сферу вжитку і мало придатна для мовної практики.

У деяких вузах самоініціативно створюються студентські релігійні товариства з вивчення проблем сучасного християнства і східних релігій. Особливу увагу на місіонерську роботу серед вузівської інтелігенції і студентів звертають Церква Єднання, деякі харизматичні Церкви, Міжнародна комуна саньясинів та ін. Так, при Сімферопольському університеті було створено студентську громадську організацію «Університет Махаріші Махеш Йоги». Основний напрямок його діяльності — засвоєння ведичних знань, які охоплюють проблеми філософії, медицини тощо. Керівництво і викладання в університеті здійснюють зарубіжні місіонери.

Аналіз місіонерської освітянської діяльності різних зарубіжних центрів України засвідчує, що роль релігійного чинника у вихованні української молоді досить суперечлива і далека від толерантності. Місіонери різних конфесій дають інтерпретацію загальнолюдських і християнських моральних цінностей у річищі своїх конфесій. Керуючись принципом релігійної нетерпимості, вони нерідко принижують значення інших віросповідань, зокрема традиційних для України, а також світських моральних цінностей.

Деформована релігійна освіта і релігійне виховання молоді не сприяють становленню у неї гармонійної духовності, формують невпевненість у власних силах, почуття меншовартості, нетерпимості до інших релігій, войовниче ставлення до іновірців. Як це засвідчують непоодинокі приклади, навіть вивчення християнської етики не стало чинником високої моральності

молоді, панацеєю від моральних вад. Тому важливо, щоб держава захищала духовні інтереси своїх громадян, будь-яку місіонерську діяльність спрямовувала в річище дотримання свободи совісті, національних пріоритетів, загальнолюдських цінностей. Релігійну освіту і виховання не можна проводити екстремістськими методами і спрямовувати на нівелювання історичних та національних цінностей українського народу для утвердження релігійних принципів якоїсь однієї з протестантських конфесій. Деформоване релігійне навчання і виховання не приносить користі у розвитку духовних цінностей українського суспільства, формує нетерпимість до інших релігійних вірувань, принижує громадянську гідність українських дітей.

Відтак в системі державної освіти має бути організована лише релігієзнавча освіта. У всіх формах навчання її потрібно здійснювати на засадах гуманізму, толерантності і дотримання принципу свободи совісті. Релігієзнавчу освіту треба спрямовувати в русло нормалізації міжконфесійних відносин і забезпечування стабільності суспільного життя в Україні. Лише вона може озброїти молодь знаннями закономірностей виникнення, розвитку й функціонування релігії, різноманіття її феноменів, взаємозв'язку і взаємовпливу релігії та інших сфер культури. Окрім глибоких знань релігійного феномену, викладача-релігієзнавця має характеризувати висока моральність, толерантність, об'єктивність, допитливість, вміння незаангажовано працювати з віруючими людьми і бажання розуміти їх.

На завершення декілька слів про експромтом запропонований В. Ющенком до впровадження в навчальний процес шкіл такого предмета, як «Етика віри». Президент відразу ж не визначився у змісті запропонованого, бо опісля говорив, що його можна назвати «християнська етика чи щось в цьому роді». Проте в його Розпорядженні чітко написано: впроваджується з 1 вересня 2005 року «Етика віри». Розмірковуючи над цією пропозицією, відразу робиш висновок, що це аж ніяк не «християнська етика». Насамперед, у курсі, якщо ми все ж зважимося розробити його структуру та зміст і впровадити в школі, має йти мова про природу віри, про те, що віра є релігійна і нерелігійна. Віру ми маємо співставити із знанням і переконанням, зі світоглядом людини, а відтак вийдемо на питання про віру людини в Бога і в саму себе. Розкриваючи гносеологічне і психологічне підґрунтя віри, її механізм і характеристики, маємо вийти на питання традиції, здорового глузду, довіри, співвідношення свідомого, усвідомленого і несвідомого, неусвідомленого та ін. Особливий розділ програми курсу «Етика віри» — це питання релігійної віри. Тут треба наголосити, що вона є поліконфесійною, розкривши при цьому особливості християнської, мусульманської, іудейської, східної релігійної віри. У завершальних темах курсу мова має йти про свободу віросповідань, толерантність міжконфесійних відносин та інше. Зрозуміло, що за два місяці, як то було визначено Розпорядженням Президента В. Ющенка, такий курс розробити, а тим більше написати підручники, методичні розробки, підготувати до його викладання вчителів нереально. То ж і потяглися тоді до «Християнської етики», яку в порушення Конституції і Законів України про свободу совісті і про освіту вже викладають в галичанських і деяких інших областях, сподіваючись,

що це буде формувати високоморальну особистість. Добре, що знайшлися ті, хто в цю ілюзію (може й Президента) не повірив. Чинником морального виховання має бути насамперед сім'я, а також засоби масової інформації. Найбільше причетне до формування наявних аморальних виявів серед молоді наше телебачення, спільнота неорганізованої молоді, відсутність здорової громадської думки, певна відстороненість сім'ї від виховання дітей та інше.

У своєму духовному житті світ увійшов в етап постмодерну, характерними рисами якого є плюральність, відсутність єдиновірного бачення й оцінок, релятивізм, нехтування авторитетом. То ж слід працювати над тим, які важелі морального впливу будуть ефективними за постмодерну. У будь-якому випадку роль релігії як визначального чинника морального виховання вже залишилася в минулому. На сучасну молодь не спрацьовують заповіді Декалогу, не говорячи вже про заповіді блаженства із Нагірної проповіді Ісуса Христа. Християнська мораль робить людину моральною в її вчинках через страх Божого покарання під час Страшного суду. Але ж подумаймо, чи є така людина, власне, моральною. Не за страх, а за совість — ось наш принцип моралі світської етики. Моральна та людина, яка живе за здоровими моральними принципами завдяки совісті, а не через страх. Цьому, насамперед, слід вчити молодь, а не тому, що десь, колись і хтось у неї запитає, а що ти там творив на Землі. Морально треба мислити і діяти незалежно від твоїх світоглядних орієнтацій та конфесійної належності.

Анатолій Колодний. Светскость государственного образования демократической Украины

В статье раскрываются особенности и отличия религиозного и религиозного (духовного) образования, его нынешнее состояние в Украине. Автор обосновывает необходимость и правомерность светскости, а поэтому религиозной ориентации всей системы государственного образования страны.

Anatoliy Kolodny. Secularity of State Education in the Democratic Ukraine

Peculiarities and differences of the religious studies and religious (spiritual) education, its nowadays status in Ukraine are explored. The author proves the necessity and legitimacy of secularism and afterwards religious studies orientation of the state educational system in Ukraine.